

Vanasõnade ja mõistatuste arvukirev maailm

Piret Voolaid, piret@folklore.ee

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond

Lasteaiaõpetajate eesti keele koolitusseminar

„Üki, kaki, kommi, nommi ...“

3.-4. detsembril 2015 Tartus

Ettekandes on tähelepanu all

- Kaks folkloori lühivormi – vanasõnad ja mõistatused? Mis on ja miks lasteaia keeleõppes hea kasutada?
- Vanasõnade ja mõistatuste allikad – kust leiab õpetaja soovi korral materjali?
- Kuidas kajastub arvu- ja numbrimaailm vanasõnades ja mõistatuste alaliikides? Millised arvsõnad e. numeraalid on esindatud ja mis eesmärkidel?

Vanasõnad

Vanasõna on terviklik otsustus, lühike, tihendatult ning tabavalt sõnastatud poeetiline, õpetliku sisuga mõtteavaldus, öeldud üheainsa lausena.

Vanasõnad kätkevad endas üldistavat elutõde, mitmete põlvede elukogemusi, rahvapärast filosoofiat ja argise maailma väljendusi. Distsipliini, mis tegeleb vanasõnadega (ja ka vanasõnalaadsete kõnekään-dudega), nimetatakse **parömioloogiaks** (< kr. *paroimia* – 'ütlus', 'vanasõna', 'õpetussõna').



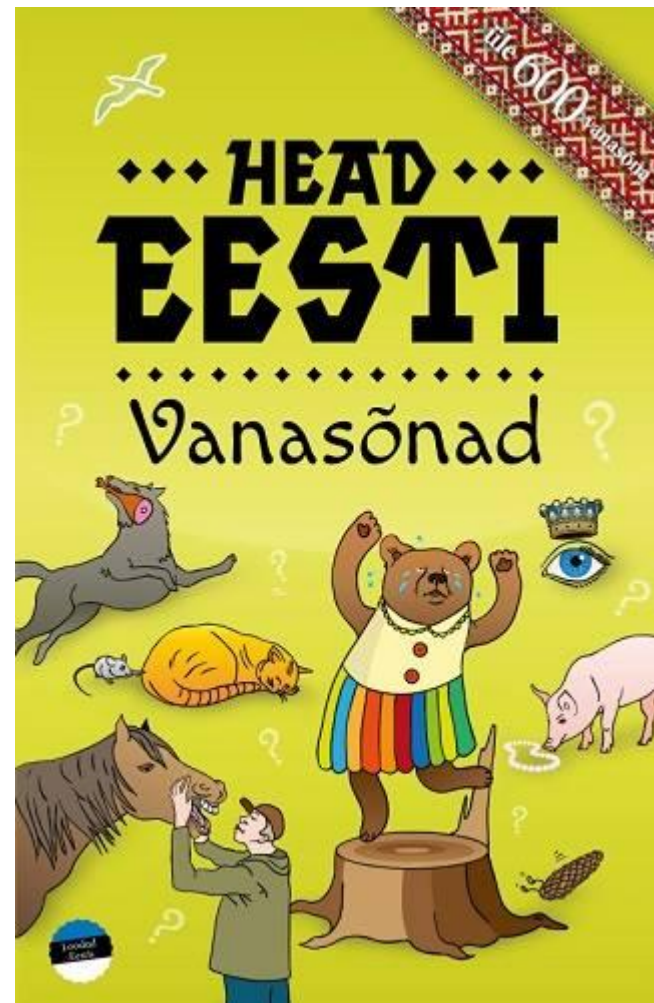
Vanasõnad

Populaarsemad vanasõnad eesti õpetajate kasutuses 2011. aastal toimunud lasteaiapärimuse kogumisvõistluse põhjal on järgmised:

- 1.-2. Pill tuleb pika ilu peale.
- 1.-2. Töö kiidab tegijat.
- 3.-4. Tee tööd töö ajal, räägi juttu jutu ajal.
- 3.-4. Enne mõtle, siis ütle.
- 5.-9. Harjutamine teeb meistriks.
- 5.-9. Kes kannatab, see kaua elab.
- 5.-9. Kus viga näed laita, seal tule ja aita.
- 5.-9. Targem annab järele.
- 5.-9. Valel on lühikesed jalad.
- 10.-11. Kes ees, see mees.
- 10.-11. Kui midagi teed, tee hästi!

Väärtuskasvatus:
töökus, ausus, mõistlikkus

3.12.2015

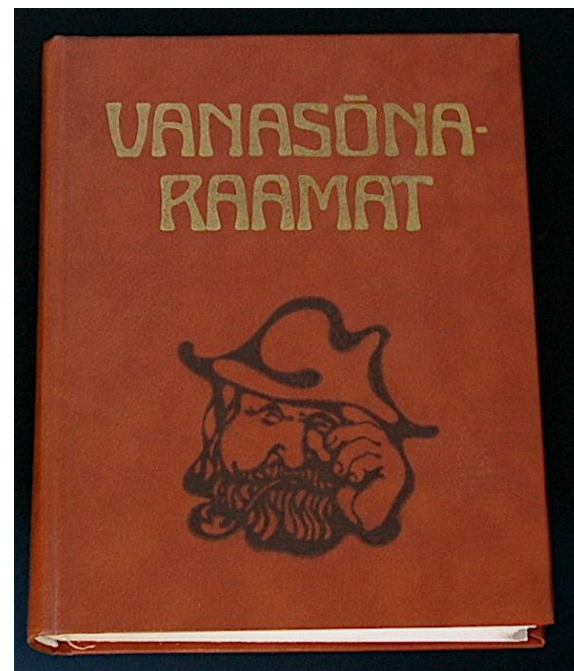
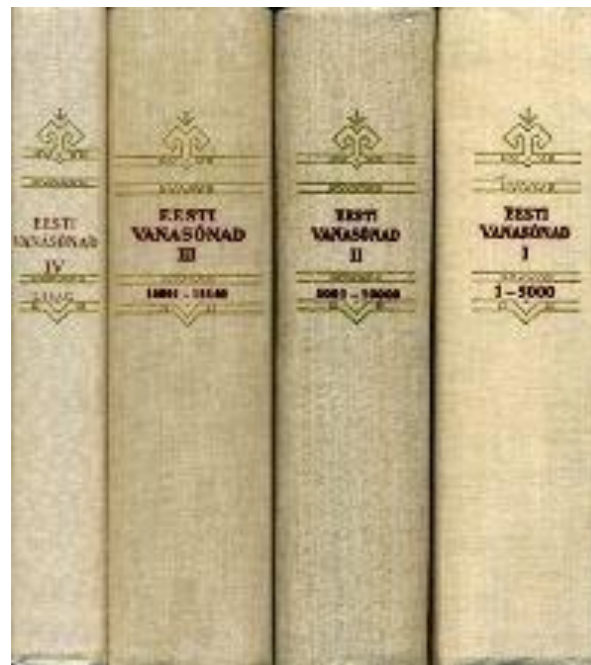


Vanasõnad

Täiuslikem kogu Eesti vanasõnu on leitav akadeemilisest väljaandest “Eesti vanasõnad: Proverbia Estonica” I-IV (1980–1988), mis on koostatud vanasõnade paberkartoteegi põhjal (150 000 teksti) ja sisaldab 15 140 vanasõnatüüpi.

Koostajad: A. Hussar, A. Krikmann, E. Normann, V. Pino, I. Sarv ja R. Saukas

Akadeemilise väljaande põhjal koostatud rahvaväljaanne „Vanasõnaraamat“ (Koostajad: A. Hussar, A. Krikmann, I. Sarv) Tallinn, Eesti Raamat, 1984



VANASÕNAD

See otsimismasin võimaldab teha leksikaalseid päringuid ligi 13000 teksti suurusest massiivist, mis sisaldab printsüübis kõigi teadaolevate eesti traditsioonis käibinud ja/või käibivate vanasõnatüüpide normaalvorme. Põhiosa sünnist tekstidest esindab aastail 1980–1988 ilmunud vanasõnad (edaspidi: EV) leiduvaid vanasõnatüüpe. Tekstid kattuvad enamasti (kuuld mitte tingimata) EV-tüüpide tüüteltekstidega ("tüübipealkirjadega"). Neile lisaks on toodud u 250 näidet tüüpidest, mida neil või teistel põhjustel EV-s ei leidu.

Otsija võimaldab järjestada leide EV tüübiumbrite järgi või vanasõnatüüpide "võimsuse" (s.t rahvaetsate arhiivitekstide arvu) järgi. EV-välised vanasõnatüübid kannavad tingimbreid, mis algavad 15141-st (sest EV-s on üldse 15140 tüpoloogilist üksust).

Tekstid on sisestanud Anne Hussar, Arvo Krikmann ja Katrin Mikk, redigeerinud Luule Krikmann. Otsimismasina on teinud Sander Vesik.

Otsimismasina kasutusjuhend

Sorteeeri tüübi numbri järgi Sorteeeri autentsete tekstide arvu järgi

Eesti vanasõnad – <http://www.folklore.ee/ri/date/robotid/leht1.html>. Ligi 13 000 teksti esindavad kõigi teadaolevate eesti traditsioonis käibinud ja/või käibivate vanasõnatüüpide normaalvorme. Aluseks on aastail 1980–1988 ilmunud teaduslik väljaanne „Eesti vanasõnad“. Koost. A. Krikmann.

Arvsõnad vanasõnades

Üks

Üks käsi ei pese üksi

Üks lind üksi ei jõua tiivu kanda

Ega üks tukk kaua suitse

Sõbra viga juures pigistatakse üks silm kinni

Kes üks kord valetab, valetab alati

Kui kaua üks koer haugub

Üks pea, üks mure

Üks päev söömata ja üks öö magamata — ei see tee tervele inimesele veel midagi

Üksinda

Ega üksi lauldes või elada

Kes üksi jookseb, peab üksi kukkuma

Kes üksi rohmib, üksi pohmib

Arvsõnad vanasõnades

Üks : kaks

Ega üks keha või kahte pead kanda

Parem ikke üks ja hea kui kaks ja kehva

Parem üks luts kui kaks vähki

Parem üks suur kui kaks väikest

Parem üks aasta oota kui kaks kahetseda

Inimene läheb üks aasta vanemaks, kaks targemaks

Üks kord ei ole kaks kord

Ükskõik, kas üks suur ehk kaks veikest

Üks laps peab naisel olema, kaks tükki võivad olla ja rohkem ei tohi olla

Üks lind pillab pesa, kaks koguvad

Üks mies on ige üks mies, kaks meest voitlevad ka kuradiga vastamisi

Üks osa Jumalale, kaks kalurile

Üks pea on hea, kaks veel parem

Üks söögile iluks, kaks tööle kauniks

Üks vana sõber on parem kui kaks uut

Arvsõnad vanasõnades

Üks (põhiarvsõna) : teine / teised (järgarvsõna)

Kes üks kord oma sõrmed põletand, see hoidku, et ta teist korda ei põleta

Kuda üks käsi tõist peseb, nõnda tõine teda

Ega üks käsi teist ühtepuhku või pesta

Kui üks nõu ep aita, siis katsu teist nõu

Mida üks kiidab, seda teine laidab

Mis üks ei jõua, seda jõuab tõine jälle

Mis üks ei tea, seda teab teine

Olgu ikka üks lootsiku tüürimees, teised seesistujad

Olgu ikka üks pudru keetja, teised pudru sööjad

Arvsõnad vanasõnades

Üks : kolm

Ega üks koer kolme pere õue peal haukuda jõua
Sülgä üts kõrd, um sülg, sülgä kolm kõrd, um kuld
Mis virk ühe tunniga, seda laisk kolme päevaga
Ühed küüned siblivad ja kolm nokka nokivad

Kolm : üks

Kolm korda kolida on niisamma hää ku üks kord põleda
Virk jookseb kolm korda ümber toa, aga laisk ei saa kordagi

Üks : viis-kuus

Parem üks hüppamas kui viis-kuus virisemas

Kuus : üks

Kui emal kuus last ümmer, saab ta veel ühe käega leiba murda

Arvsõnad vanasõnades

Üks : üheksa

Kevade üks päev, sügise üheksa päeva
Parem üks hää hobune kui üheksa halba
Parem üks sõna tõtt kui üheksa sõna valet
Parem üks söönu kui õhessa nälginud

Üheksa : üks

Sisaliku üheksa nõelamist kokku on sama mürgised kui ussi üks nõelamine
Kuhu üheksa meest külvavad, seal ei kasva ühtegi, aga kus üks mees külvab, kasvab iga iva
Parem üheksa poega kui üks tütar
Parem üheksa sõpra kui üks vaenlane
Üheksa igatsevad, aga üks ostab
Üheksa korda mõtelda, üks kord teha
Üheksa korda mõõda, üks kord lõika
Üheksa kord mõtle, üks kord ütle
Üheksa last mahuvad ühe ema põue, aga üks ema ei mahu üheksa lapse õue
Üheksa võib ühte avitada, mitte üks üheksat

Arvsõnad vanasõnades

Üks : kümme

Mõistlikul on üks sõna enam kui narril kümme lööki

Parem üks sõber kui kümme vaendlast

Kümme : üks

Kümme korda künna, üks kord lõika

Parem kümme kord enam õpetada kui üks kord vähe

Üks : tuhat

Parem üks heaga kui tuhat vihaga

Üks : ...

Targa mehe üks sõna on rohkem väärt kui albi mehe päeva jutt

Parem üks vana kui hulk uusi

Arvsõnad vanasõnades

Järgarvud

Esimene : teine : kolmas : ...

Esimesel triigitakse, teisel hõerutakse, kolmandamal kolgitakse, neljandamal pandakse mähkmed muidu ümber

Esimine laps — peremees tuli, tõine poig — sulane sai, kolmas poig — karjapoiss omast kääst, sis viel majapaljastajaid viis, ei jää muud ku seinäpalgid

Inemine om kolm kõrd rummal: edimalt latsepõlveh, tõist kõrd paari minneh, kolmas kõrd vanah eäh.

Esimene naine on jumalast, teine on teistest inimestest ja kolmas on kuradist

Esimene saab ema tõttu, teine teise õe tõttu, kolmas töö tõttu

Esimesel päeval olen võõras, teisel päeval olen koormaks, kolmandamal päeval haisen ma

Esimine samm on raske kurati poole astuda, teine ja kolmas on lõbus

Jaak viskab esimese jahe kivi vette, Jaak teise ja Mihkel kolmanda

Arvsõnad vanasõnades

Üks : kaks : kolm

Söüb suu, katsub kaks, kolmandal olgu kogu ees

Ühel on kitsas, kahel on paras, kolmel väga lai

Üks : teine : kolmas ...

Üits lehm kast vitsa, tõne veere, kolmas katt joba põhja kinni

Üits tahab kõtra, tõine lõkka, kolmas vana vart esi

Üits tahab puppu, tõine pätsi, kolmas kukut hamet

Üks armastab ühte, teine teist, kolmas vana Võtsiku Peedi naist

Üks laps sündida issa, teine emma ja kolmas suguvõssa

Üks ohuks, teine rohuks, kolmas-neljas hingevõtja

Üks on luadud luulijast, teine on luadud laalijast, kolmas musta mulla püerijast

Üks tahab ühte, teene teist, kolmas ei kumbagit

Üte omma hirmulatse, / tõesõ armulatse, kolmanda kur'a ole-ei kinkki latse

Üts poig — mitte poig, tõinõ poig — puul poiga, kolmas — poig

Arvsõnad vanasõnades

Kaks

Igal asjal on kaks külge

Küll hea lugu laseb ennast kaks kord laulda

Inimene on kaks korda laps

Kaks isandat ühte mõisa ei mahu

Kaks kaevu ei anna head vett

Kaks kassi ei ela õhes kotis

Kaks kord aastas on kõht tühi: jaanipäev ja nelipühi

Kaks kukke ei saa ühe õue peal korda

Kaks kõva kivi ei tee head jahu

Kaks meest ikka kaks meest

Kaks nõu ikka tarvis

Kaks peremeest ei või ühes majas valitseda

Kus kaks teineteisega kaklevad, seal on mõlemad süüdlased

Igal seadusel on kaks otsa, kui ümberd ei saa, siis astudakse üle

Oleks ja pidi on kaks kelmi

Viimäsel kaks õnne

Naer ja nutt on kaksikvennad

Arvsõnad vanasõnades

Kaks : üks

Parem kaks pastalt kui üks saabas

Parem kaks päeva varem kui üks päev hiljem

Param on kaks lindu pesitelles kui üks lind

Kaks santi koera võitvad ikka ühe hea koera ära

Kaks silma ulatavad kaugemale kui üks

Parem kaks korda küsida kui üks kord eksitust käia

Parem kaks versta kõverat kui üts õiget

Kaks : kolm (kolmas)

Ega kaks ilma kolmandata jää

Kahe tüli hakkab kolmanda külge

Kaks inimest abilised, kolm inimest talgud

Kaks koera taplevad, kolmas saab kondi

Kaks naist on turg, kolm naist on laat

Kaks põlve kosutavad maja, kolmas põlv kaotab

Kaks riidlevad vara pärast, kolmas tuleb ja pärrib vara omale

Arvsõnad vanasõnades

Kaks : kolm (kolmas)

Kats pinni haukva, kolmas ära nalatagu

Kui kaks kõnelevad, siis pistku kolmas oma nina vöö vahele

Kui kaks riitlevad, siis ärgü kolmas toppigu oma nenä vahele

Kus kaks koos, seal kolmas suus

Kus kaks koos, säääl kolmas vahel

Kos kats kõnõlõs, säääl kolmas pist ka uma nõna

Kui kats kaklõsõ, saa kolmas man pessä

Kus kaks pead padja peal on, senna tuleb kolmas ka

Mis abi kahesta kanasta, kui pole kukke kolmandaksi

Merde ei jäe muud kui kahe teraga mõek ja kolmekandiline nõel, kõik muud uhub kaldale

Kolm : kaks

Leivalõikaja pidade kolm särki aastas saama, teised kaks särki

Kaks : ...

On olemas kaks head inimest: üks on surnud, teine ei ole sündinud

Arvsõnad vanasõnades

Kolm (viited kolmarvu maagilistele, märgilistele, kultuurilistele tähendustele)

Kui hüä miis, timä kol'ki [=kolmgi] naist pidä

Kui kapsas kolm kōrda kastetud on, siis saab kastmisest küll

Ilmas pole kolme asja: kivil juurt, linnul piima, veel oksa

Kohus on kolm päeva vanem kui maailm

Kolm ametid oo ilmas, mis inimene ei vōi maha jätta, kus ta neid oo katsund kord pidada: need oo kaardimäng, viinajoomine ja meresõit

Kolm asja, kelledest tuleb eemal hoida, oo: püss, pill, uur, hoor

Kolme asjale pead teed andma: heinakoormale, palgisavale ja vanatüdrukule

Kolm korda kohtu säädus

Kolm korda kolida on niisamma hää ku üks kord põleda

Kolm kord saab inimest vaadetud: kui ilma sünnib, kui pruudiks saab ehk peiuks ja kui ää sureb

Kolm kuud on haud lahti nurganaisel. (Üeksä nädäla on haud lahti)

Kolm meest saavad kõigest ilmast läbi

Kolm on iga asjale hea

Arvsõnad vanasõnades

Kolm (viited kolmarvu maagilistele, märgilistele, kultuurilistele tähendustele)

Kolm on koosolek

Kolmõ asja sisse ära usu kunagi: tühja huunõt, mõtsa ja makajat

Kui kolm korda vikatiga lüües kella troppi saab, siis sünnib veel niita

Kui kolm kõrt õlgi päälae kohal on, sis piab ilma mütsitä süümä

Kus kolm leeritud tütart majas on, siina ei lähe kuratki enam kosja

Kus kolm naist kogusen, sääl ei ole enam valda vajagi

On olemas kolm lolli: kalamees, jahimees ja koduväimees, sest nad lähevad kodust välja ja ei tea, kas midagi saavad

Kolmekeine kõige tugevam

Koolipoisi number ikka kolm

Kui tõnnisepää nii pallu homiku pää paistab, et kolm sammu edasi minna suab, siis suama heinaaja hakatusel heina teha, kui õhtupoolel, siis heinaaja lõpetusel

Kui vares kolm korda vaagub, siis tuleb kevad

Sigagi on kolm päeva pesas

Olgu poiss kolmest kohast õlesidemega kinni, ikka saab naise

Arvsõnad vanasõnades

Kolm enne : kolm pärast

Kolm päeva enne ja kolm päeva pärast jaanipäeva võib veel kapsaid istutada

Kolm päeva enne surma kaub tüdruku mehelesaamise lootus

Kukub kägu kolm päeva enne jüripäeva, siis on hea vilja-aasta, aga

kukub kägu kolm päeva pärast jüripäeva, siis on nälja-aasta

Enne pärtlipäeva kolm päeva ja peale pärtlipäeva kolm päeva, siis

tee nii kõvast rukkid, kas aja või härja sarved maha

Kolm päeva enne jüripäeva ja kolm päeva pärast jüripäeva —
odraküli

Kui kolm päeva enne pärtlipäeva mees künni juures hobuse ajamise
tarvis vitsa lähab otsima, siis selle läbi kolm vakka rukkid vähemaks
jääb

Enne ja pärast pärtlepäeva kolm päeva ollev lepp paju poolvelle

Rükkimaarjapäe om ruuna ema päe: siis ei ole käsken hobene enne
maarjapäeva kolm päeva ja pärast maarjapäeva kolm päeva ennast
adra eest valla võtta

Arvsõnad vanasõnades

Kolm : neli

Kui kolm naist koos, siis on kurat neljandaks

Kes ottab lese kolme lapsega, ottab neli varast majasse

Neli

Jagajal on neli sõrmevahet

Kui künnipäe ader vakku, sis saab neli kõrda mauku

Purjus pial on neli silma

Neli : üks

Hobene lubanu ennembi neli miist kerkude viiä kui üits miis kõrtsi

Viis

Hädas leiab inimene viis nõu

Viiekuusel juba varese mõistus

Viis : kaks

Parem viis vingumas kui kaks kargamas

Viis : kolm

Täämbe om lammas viie jalage, hommen ei ole kolmegegi

Arvsõnad vanasõnades

Seitse

Noor inimene on vanast seitse korda taga

Enne võib olla seitse päeva söömata kui ühe päeva joomata

Valelikul on seitse reedet nädalas

Laisk otsib peremeest, kes tal nädalis seitse pühapäeva annab

Seitse ei oota ühte

Seitse : viis

Härg ütles peremehele: "Pea mind seitse nädalat emapiimas ja lase mind viis aastat ula jooksta, siis pane mind raudäge ette"

Kaheksa

Karu teeb kaheksa mehe arve

Sõnajalg aitab kaheksat seltsi taba vastu

Arvsõnad vanasõnades

...kümmend (inimese vanus vanasõnades)

Kes ei saa enne kahtkümmet ilusaks, enne kolmekümmet targaks, enne viitkümmet rikkaks, neil jäävad kõik need saamata

Kakskümmend kaks — vanatüdriku taks, viiskümmend kaks — viimane taks

Vanatüdriku vanus on alati kakskümmend kaks

Kui tüdruk kakskümmend viis aastat vanaks saab, siis jõuab ta juba ületalise tee

Kui seitsekümmend täis oled, saad koera viisi — kaks aastat korraga

Kahekümneaastane tüdruk ja kolmeaastane märatsälg on kõige ilusamad

Inime on kaheksakümmend aastat koolipoiss

Loendamine

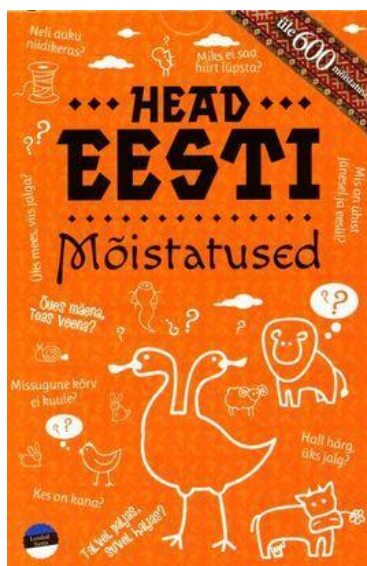
Küünlapäevast seitse sikku, kaheksa karja, kümme kündi, üksteistkümmend jüripäeva; jüripäevast üheksa jaani, jaanist neli jaagupi, jaaguppäevast kuus mihklipäeva, mihklipäevast kuus marti, mardist kaks katri, kadrist neli jõulu, jõulust kuus küündlapäeva

Hunt ütleb: "Kassi kannab kaksi kuuda, koera kannab kolmi kuuda, mina neitsi neli kuuda"

Kudas ilm maaarjapäe öösi, nõnda on veel nelikümmend ööd ja päeva

Mõistatused

- koosnevad kahest osast – **küsimusest (ülesandest)** ja **vastusest (lahendist)**, mis kokku moodustavadki mõistatuse;
- seostuvad tänapäeval enim konkreetse earühmaga – **lastega**;
- on **mängulised, loomingulised**, mistõttu sobivad hästi pedagoogilistel eesmärkidel nt alushariduse keeleõppes:



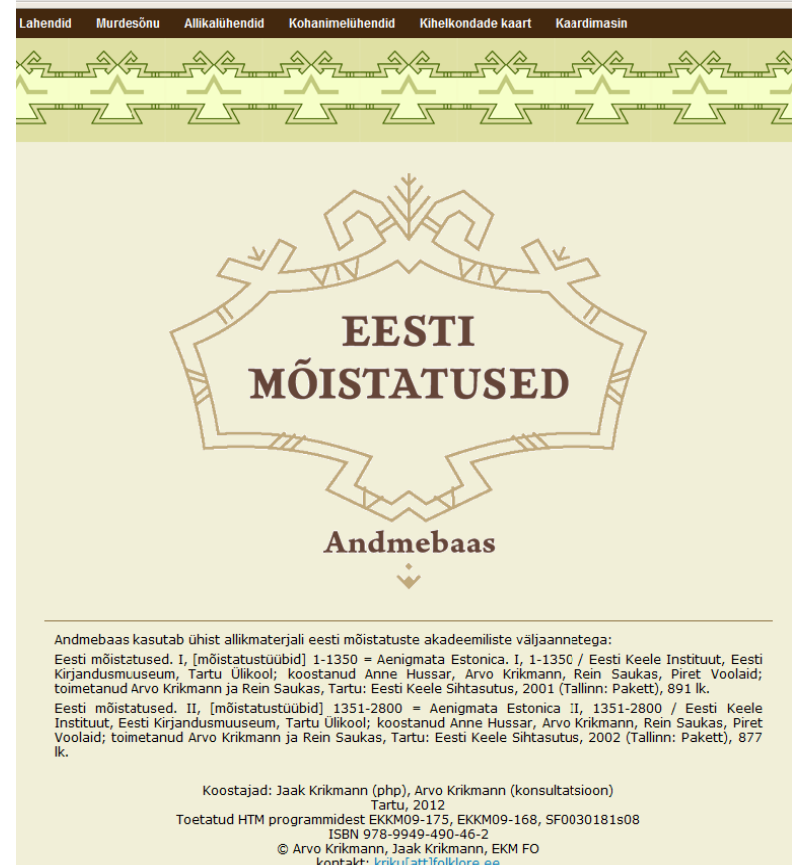
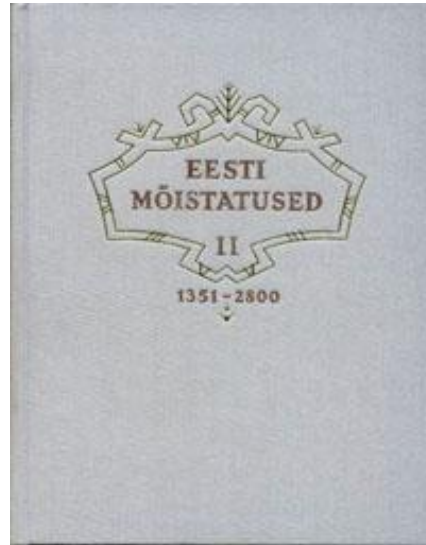
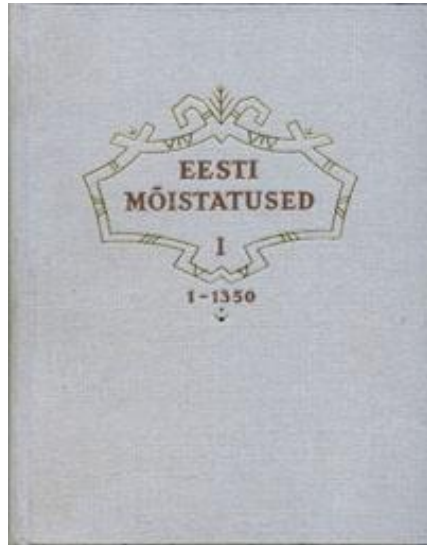
sõnavara omandamine
kujundkeeles ja kujundliku mõtlemise
arendamine
maailma vastu huvi äratamine

1. Klassikalised, tavalised, nn pärismõistatused

Küsimuspool annab mingist objektist piisavalt peidetud, kuid piisavalt läbipaistva kirjelduse; kirjeldus on üldjuhul suunatud objekti füüsilistele (esmajoones visuaalselt või auditiivselt tajutavaile) omadustele.

Eesti arhiivimaterjali hulgas **tuntumad klassikalised mõistatused**:

1. *Hark all, paun peal, pauna peal rist ja risti peal nupp, nupu peal mets, metsas sead ja must poiss läheb ajab sead metsast välja? – Inimene (+peahari).*
2. *Seest siiru-viiruline, pealt kullakarvaline ~-keeruline? – Sibul.*
3. *Lipp lipi peal (~Lipitud ja lapitud) ilma nõela pistmata? – Kapsas.*
4. *Harakas aidas, saba väljas ~ Hiir läheb auku, saba jääb välja? – Võti.*
5. **Neli** hobust tallis, **viies** jookseb ümber talli? – Sukavardad.
6. **Üks** hiir, **kaks** saba? – Pastel (king ja paelad taga).
7. *Eest kui ora, keskelt kui kera, tagant lai kui labidas? – Kana.*
8. *Kurat nurgas, raudhambad suus? – Vokk.*
9. **Üks** saun, **sada** akent? – Puupinu.
10. *Must siga läheb lauta, ajab punased põrsad välja? – Ahjuroop.*



- Täiuslikem kogu Eesti mõistatusi (2800 mõistatustüüpi) on leitav
- akadeemilisest väljaandest “Eesti mõistatused” I-II (2001-2002, III köide kogujate register 2012). Koostajad: A. Hussar, A. Krikmann, R. Saukas, P. Voolaid
 - A. Krikmanni koostatud andmebaasist “Eesti mõistatused” (u 100 000 teksti) <http://www.folklore.ee/moistatused/> (2012)

MÕISTA, MÕISTA, MÖLLE-RÖLLE

Sisukord

Teadmiseks vaatajale

Saateks

KIRIK, PASTOR, USK, PIIBLITEGELASED

- Aadam
- Eeva
- Ingel
- Jeesus Kristus
- Joonas
- Kirik. Kirikukell. Pastor
- Loti naine
- Mooses
- Noa
- Patt
- Punane meri
- Pühad
- Ristimine
- Taaniel
- Vagadus

LUGEMINE, KIRJUTAMINE. RAAMAT. KIRI. MUUD TEABEKANDJAD

- Kino
- Kirjamark
- Kiri, kirjutamine
- Kirjutussulg
- Maakaart
- Pilt
- Pliaats
- Prilliid
- Raamat
- Tahvile kirjutamine. Kriit ja krihvel
- Televisoor

Teadmiseks vaatajale

See on eesti mõistatuste esimene e-antoloogia. Antoloogias sisalduvad tekstid on valitud eesti mõistatuste andmebaasist, mis on aluseks ka peatselt valmivale teaduslikule v
[Saukas ja Piret Voolaid](#)) — e-raamatu taustast ja eripärast vt. lähemalt saatesõnas.

Antoloogia lugemisel peaks silmas pidama järgmist:

Mittestandardsed karakterid (nt. kirillitsa tähemärgid, nn. žutikud jmt.) on esitatud UNICODE-süsteemi tähistega, materjali vormistamisel on kasutatud laadilehti (*style sheets*) n
lugemiseks vajalik, et vaataja arvuti ja brauser neid vahendeid toetaksid. Adekvaatseimat nähtavust on oodata, kui

- 1) op-süsteemiks on Windows 95, NT 4.00 või hilisemad;
- 2) kasutatakse brauserit Netscape Navigator 4.0...4.7;
- 3) paletis on vähemalt 65 536 värvi.
- 4) vaadatakse vähemalt 17-tollise monitoriga.

Antoloogia html-vormistuse tegi A. Krikmann.

Kõik märkused avastatud näpukate ja põhimõttelisemate puuduste kohta, samuti muud kommentaarid, küsimused jne. palume saata aadressil: kriku@haldjas.folklore.ee

- [Vaata ka "Vanasonaraamatut"!](#)
- [Vaata ka "Vanasonaraamatu" saksakeelset versiooni "Sprichwörterbuch"!](#)
- [Vaata ka saiti eesti mõistatuste ja ütluste geograafilise leviku kohta!](#)
- [Vaata ka muud eesti ütluste kohta!](#)

Temaatiline klassikaliste mõistatuste andmebaas

Mõista, mõista, mölle-rõlle –

<http://www.folklore.ee/~kriku/MOISTA/>. Koost. Arvo Krikmann.

Arvsõnad klassikalistes mõistatustes

Tiiteltekstides esineb kõikekokku 25 eri arvu.

Sagedasemad neist (põhi- ja järgarvu summadena) on:

Arv	Põhiarv	Järgarv	Kokku
kaks + teine	192	56	274
üks	252	–	252
neli + neljas	78	3	81
kolm + kolmas	50	16	66
sada	63	–	63
tuhat	36	–	36
viis + viies	27	5	32
seitse + seitsmes	21	4	25
pool	21	–	21
kümme + kümnes	19	1	20
kuus + kuues	16	2	18
üheksa	16	–	16
kaheksa + kaheksas	7	3	10

(A. Krikmann)

Arvud klassikalistes mõistatustes: väikesed arvud, paarid ja kombinatsioonid

Üks

Kanapesas üks muna? Laps kätkis

Hall härg mäel, üks sarv peas? Kirik

Hall härg, üks jalg? Seen

Hütikene mäe peal, üks jalake all? Pukkveski

Kui üks kuusk kummardab, siis kõik see nõmm
nõkatab? Kirikuõpetaja ja kogudus

Üks : kaks

Üks ahi, kaks auku? Suu ja silmad

Üks rott, kaks saba? King

Üks vaat, kahte sorti õlut sees? Kanamuna

Arvud klassikalistes mõistatustes: väikesed arvud, paarid ja kombinatsioonid

Üks : neli

Üks hani, neli nina? Padi

Üks : viis

Üks tuba, viis kambrit, igas kambris pime mees korteris? Sõrmkinna

Üks : seitse

Üks siidiniidikera, seiste auku sees? Pea

Üks : sada

Üks isa, sada poega? Heinasaad

Üks emand, sada särki seljas? Kapsapea

Üks maja, sada elanikku, ukсед-aknad puuduvad?

Kurk

Arvud klassikalistes mõistatustes:

väikesed arvud, paarid ja kombinatsioonid

Kaks

Kaks meid on, aga üks me oleme ja meie töö on alati ühte kaheks teha? Käärid

Kaks : üks

Kaks venda, üks vöö? Aiateibad

Kaks kord sünnib, üks kord sureb? Lind: munana ja linnupojana

Kaks siidikera, üks niidikera, kõlkakott ja tooripuu? Kass

Kaks siledat, üks karvane pannakse vahele? Hobune pannakse aiste vahele.

Kaks meest, teine teispool mäge, üks ei saa üht, teine ei saa teist kätte? Silmad

Kaks meie oleme, kui kokku läheme, siis üks? Käärid

Arvud klassikalistes mõistatustes:

väikesed arvud, paarid ja kombinatsioonid

Kolm

Kolm jalga all, raudhambad suus? Vokk

Ait kolmõnulgalinõ? Tatrigitera

Ehib saks, ehib talupoeg, aga ei ehi kolm rootslast mitte? Kõik mets ehib, aga kuusk, mänd ja kadakas mitte

Kolm mõrsjat ühe ehte all suvi ku talve? Petai, katai, kuus

Kolm meest ühe mütsi/kübara all? Kolmejalgne iste

Kolm : kaheksa

Kolm pead ja kaheksa jalga? Kaks varest vedasid sea vangi

Arvud klassikalistes mõistatustes:

väikesed arvud, paarid ja kombinatsioonid

Neli

Neli meest seisavad ühe kübara all? Laud

Neli neitsit ajavad üksteist taga, aga kätte ei saa iialgi?

Vankrirattad

Hall härg ja neli sarve? Veski

Neli : Viis

Neli hobust on tallis, viies jookseb ümber talli? Kinda- või sokikudumine

Neli teevad timpa-tampa, viies teeb karviuh? Hobune jookseb, vehib sabaga

Arvud klassikalistes mõistatustes

Pikemad loetelud

Neli teevad aset, kaks näitavad tuld, üks heidab magama?

Koer

Esite käin nelja jalaga, pärast käin kahe jalaga, kõige viimaks kolme jalaga? Inimene: lapsena roomab, noorena käib kahe jalaga, vanakene kepiga.

Üks puu, kaksteist oksa, iga oksa peal neli pesa, iga pesa sees seitse muna? Aasta

Esite käin nelja jalaga, pärast käin kahe jalaga, kõige viimaks kolme jalaga? Laps roomab, noor inimene, vanakene kepiga.

Kaks näevad, kaks kuulevad, kaks kaitsevad, neli annavad, neli kannavad, üks parmupiits? Lehm

Kuus jalga, neli kõrva, neli silma, üks saba? Ratsamees

Arvud klassikalistes mõistatustes: suured arvud, kombinatsioonid

Kolmkümmend hööri-tööri, üks vana tuthuri? Ratas
Kolmkümmend kaks vaiget poissi jooksevad toas üles ja
alla, üks pikk ja punane pistab neist välja? Hambad ja
keel

Tuhat-tuhat, sada-sada ühe korruga lööb maha? Heina
niidetakse

Tuhat-tuhat, sada-sada, ühe tammejuure pääl? Juuksed
Tuhat toomelehte, sada saarelehte, kaks
kaanelauakest? Raamat

Tuhat tutikast, sada satikast? Õunapuuõied

Mõistatuste uuemad alaliigid



Miks jookseb jänes üle tee? Sest läis nite ei saa joosta. * Kuidas saad aru, et elevand on voodi all? Voodi on lae all. *
Mis on suurim lühema? Kiikabid kannu ütraid. * Miks koer süüa lõpmis? Sest süüa ei saa koera lõpmis. * Kuidas
süüa võelaga vett kande? Kivi vesi on järe. * Miks on inimene selgroog? Et pesa tagumiku ei vahi. * Mida karsat
lühel lühese parki? Mida tüüpi, sest diksi ei läe ise, arid pannaie. * Mis on kollane ja arvamus? Banaas, küllid
on süüa. * Miks blondid kella süüa võija väikab? Ta tüüb süüa, kuidas sag lenda. * Kes rüüb kiki/keel? Kaja. *
Mis lina kantakse ümber kke? Vöör. * Kuidas jagada kuu süüa kolmetohtlase lapse vähe? Taha süüa süüa. *
Mida korda süüa niijane nines lühematida tervet kavas? Ühe karta, sest tüü korda lühematida ei ole lüh eesti
sere. * Miks on inimene kõrvad? Et mitte süüa süüa ei vahi. * Mis on tüüp süüa, et nimesse? Põksid. * Mis on
soojem kui kankas? Kaka kankas. * Mis on suurim lühese? Kui on küü, aga ei viisi lühese. * Mis on maadina
kõrg võikam sü? Kikkirv maadina. * Kuidas blondid lühese süüa? Pasa te süüa süüa teppa ja lüh süüa
müüa. * Miks tantsud lühematid vavaste? Et vastajad mitte süüa. * Mis on tüüp WC-i ja süüa? Kui süüa
pasa, süüa süüa. * Mida teeb kõik maadina süüa? Vanaus. * Mis on Yaru kaska? B-ülit. * Mis ei süüa kaks päeva
järel? Oo on kaks päeva süüa. * Mis on rõheline, lühese tüüp süüa ja keeras paremale? Krokodill. * Mis on süüa?
Cesivemad süüa. * Mis on süüa? Kummamini süüa süüa süüa. * Mis on süüa all, süüa süüa? Vahelise süüa
põhese süüa süüa. * Mis vähe on kora ja küü? Keeras süüa küü, küü aga kora süüa. * Mis vähe on
küü ja süüa? Küü süüa süüa, aga süüa süüa süüa. * Miks ei süüa Opel süüa süüa süüa? Auto
süüa süüa süüa süüa. * Miks kannab elevand panna süüa? Et süüa süüa süüa. * Mida
lühematida süüa süüa süüa süüa? Kollaga. Kõrges süüa süüa süüa, süüa süüa süüa süüa ja süüa
süüa süüa. * Mida lühematida süüa süüa süüa süüa? Nõlaga. Süüa süüa süüa süüa, süüa süüa süüa süüa,
süüa süüa süüa süüa ja süüa süüa süüa süüa. * Miks süüa süüa süüa? Et süüa ja süüa süüa süüa.

2. Eesti keerdküsimused – <http://www.folklore.ee/Keerdkys>, u. 25 000 tekstivarianti, u. 4000 tüüpi. Koost. P. Voolaid.

Keerdküsimused on kindla, küsisõnalise või küsisõnaühendilise algusvormeliga mõistatused, mille puhul küsija eesmärgiks on vastaja lollitamine ja hanekstõmbamine.

*Miks ei saja kunagi vihma kaks päeva järjest?
Sest öö on vahel.*

Arvsõnad keerdküsimustes

Kumb on raskem, kas üks kilo rauda või üks kilo vatti?

Üheraskused.

Kuidas saab püüda kahte härga? Püüda kolm, lasta üks lahti ja ongi kaks koos.

Mida teeb jänes, kui ta kaks aastat on ära elanud? Kolmandat aastat hakkab elama.

Mille moodustavad kaksteist õpilast klassis? Tosina.

Kui palju on neli korda kuus? Üks kord nädalas.

Kuidas mahuvad neli elevanti taksose? Kaks ette, kaks taha.

P-tähega algab, viis tähte, istub ja määrib palju paberit? Poeet.

Rahvapärased arvutusülesanded

Kui palju on üks kass + üks varblane + üks vihmauss?
Üks kass, sest varblane sööb ära vihmaussi ja kass sööb ära varblase.

Traadil istub kümme varblast. Jahimees laseb ühe maha, mitu varblast jääb traadile. Ühtegi ei jää, kõik lendavad ära.

Aias kasvas pirnipuu. Puul oli 12 oksa, igal oksal 12 haru, igal harul 12 karu, igal karul 12 poega, igal pojalt 12 õuna, igas õunas 12 ussi. Mitu õuna kasvas puus?
Ühtegi õuna, sest see oli pirnipuu.

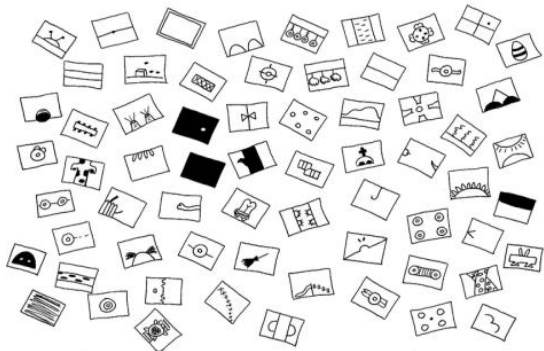
Rahvapärased arvutusülesanded

Ühes toas on neli nurka, igas nurgas istub üks kass ja iga kassi ees on veel kolm kassi, mitu kassi on kokku?
Neli kassi.

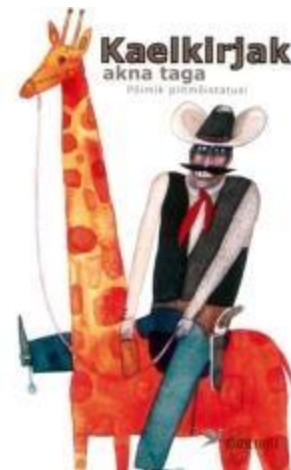
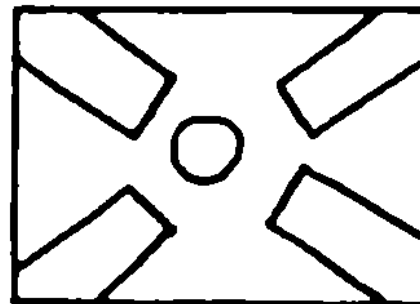
Toas on kaks tütar, kaks ema ja üks vanaema. Mitu inimest on toas? Kolm inimest.

Laual on neli nurka, üks lõigatakse ära, mitu jääb järele? Viis.

Viis muna tuleb jagada kolmeteistkümne lapse vahel. Kuidas saab seda kõige paremini teha? Tuleb teha munarooga.



Mis on pildil?



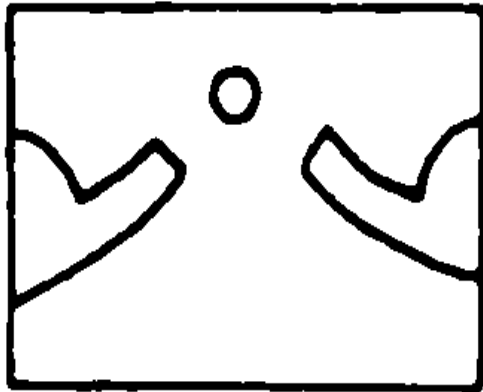
Neli elevanti nuusutavad ühte apelsini

4. Eesti piltmõistatused – <http://www.folklore.ee/Reebus>, u 7500 kirjet, u. 740 tüüpi. Koost. P. Voolaid.

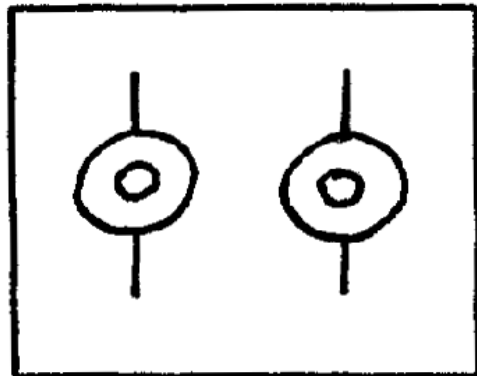
Küsimuspoole moodustab paberile joonistatud (tavaliselt raamitud) minimalistlik pilt koos küsimusega *Mis on pildil?*. Vastuseks on pildil oleva nähtuse, eseme, tegevuse, olukorra ühe sõna või lausena antud kujundlik kirjeldus.

Arvud piltmõistatustes

Mis on pildil?



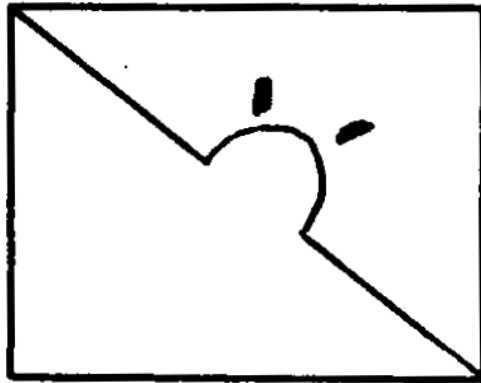
Kaks elevanti mängivad palli.



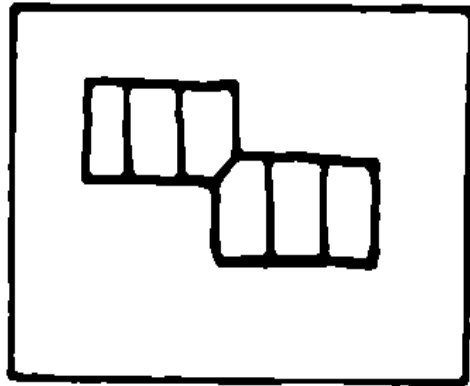
Kaks kauboid sõidavad ratastel.

Arvud piltmõistatustes

Mis on pildil?



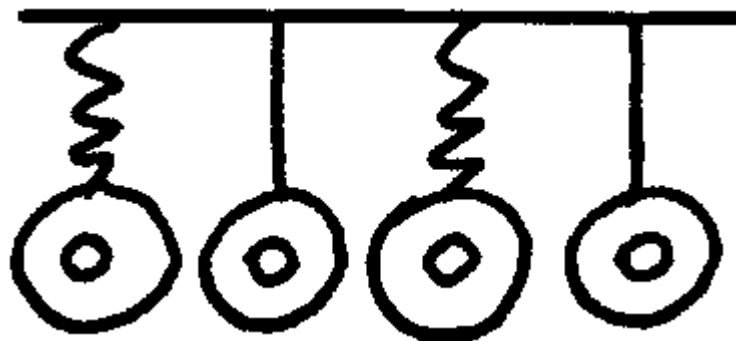
Üks sääsk ütleb teisele:
“Minu eilne töö!”



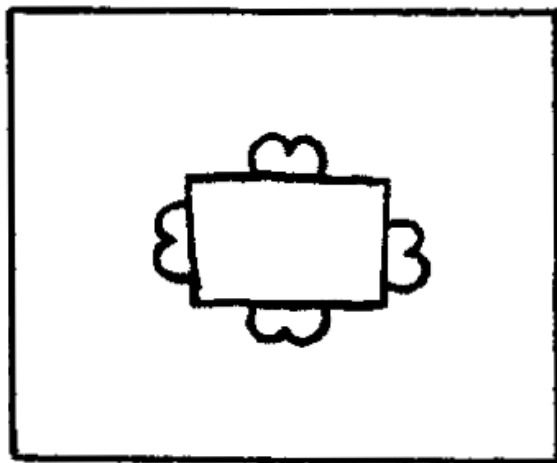
Kaks autot tegid avarii.

Arvud piltmõistatustes

Mis on pildil?

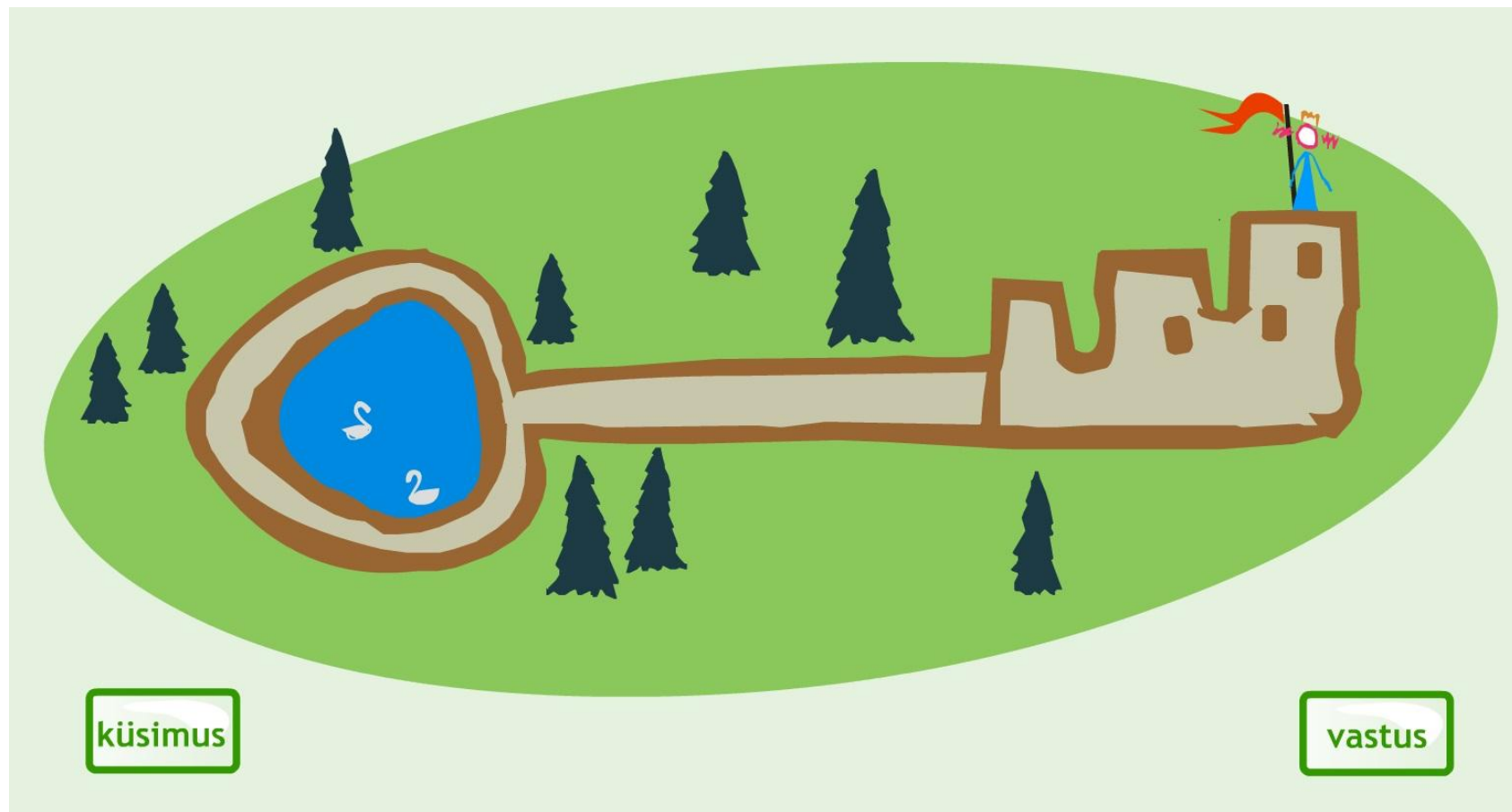


Neli kauboid on WC-s, üks räägib anekdoodi, mida üks on kuulnud ja kaks ei tea



Neli meest mängivad kaarte, üks kaart kukkus laua alla ja kõik otsivad seda.

Piltmõistatus animatsioonis



<http://folklore.ee/Reebus/animatsioonid>

Kokkuvõtteks

- Arvsõnade kasutamine vanasõnades ja mõistatuste alaliikides on rohke ja oluline võte.
- Numeraalid esinevad otseses tähenduses, kuid osalevad kujundiloomes, olulised poeetiline heakõla (alliteratsioon), parallelism (vastandused, paarid, kolmikud, pikemad loetelud).
- Vanasõnades olulised numeraalid üks : üheksa, kolm, seitse, mis langevad kokku arvude kultuuriliste tõlgendusmustritega.
- Mõistatustes aitavad numeraalid kirjeldada lahendobjekti tunnuseid (nt somaatilised koostisosad), osalevad metafoorses ülekandes.



Hubast jõuluootust vanasõnade ja mõistatuste seltsis!